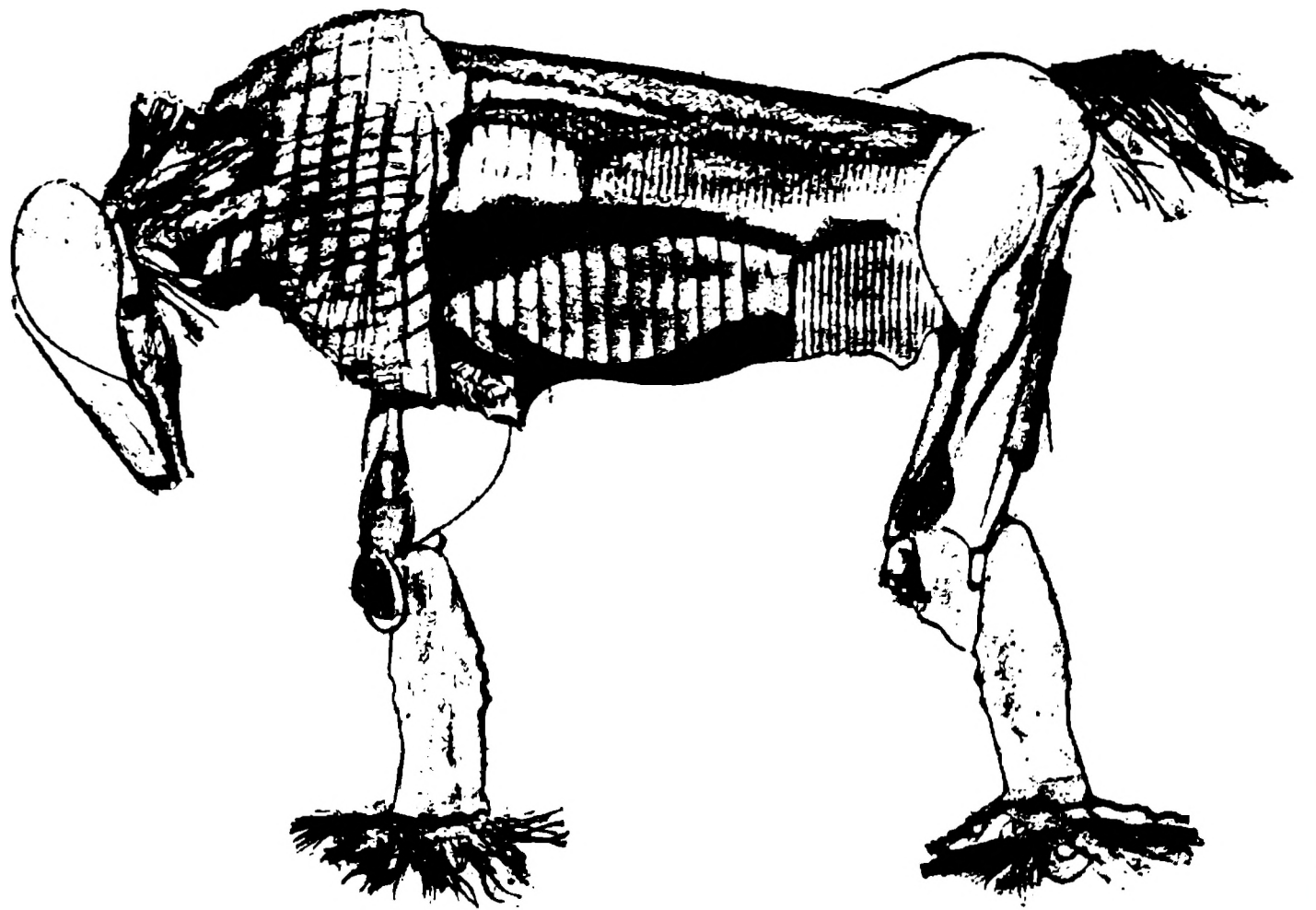

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΙΤΣΩΡΗΣ

Το κείμενο του Jacques Derrida που ακολουθεί είναι ένα απόσπασμα από το βιβλίο του *Το πανεπιστήμιο άνευ όρων* που θα κυκλοφορήσει σύντομα από τον εκδοτικό οίκο Εκκρεμές. Πρόκειται για μια διάλεξη που αρχικά εκφωνήθηκε μεταφρασμένη στα αγγλικά στο πανεπιστήμιο του Στάνφορντ, στην Καλιφόρνια, τον Απρίλιο του 1998, στο πλαίσιο των *Presidential Lectures*. Εκδόθηκε για πρώτη φορά σε μετάφραση της Peggy Kamuf υπό τον τίτλο «The Future of the Profession; or, The University Without Condition (Thanks to the "Humanities", What Could Take Place Tomorrow)», στον συλλογικό τόμο *Jacques Derrida and the Humanities, A Critical Reader* (επιμ. Tom Cohen), Cambridge University Press, Cambridge 2001, σσ. 24-57. Η ίδια μετάφραση –με ελάχιστες διαφοροποιήσεις, ώστε να ανταποκρίνεται επακριβώς στο γαλλικό πρωτότυπο που θα εκδοθεί το 2001

(*L'Université sans condition*, Galilée Παρίσι)– δημοσιεύτηκε εκ νέου, μαζί με άλλα ντερριντιανά κείμενα, στον τόμο Jacques Derrida, *Without Alibi* (επιμ., εισαγ. και μτφρ. της Peggy Kamuf), Stanford University Press, Καλιφόρνια 2002, σσ. 202-237, και για τις σημειώσεις 300-302. Αυτήν ακριβώς τη διάλεξη –υπό τον τίτλο «Οι 'Ανθρωπιστικές Σπουδές'. Ομολογία πίστewς ενός καθηγητή»– την άκουσαν από τα χείλη του ίδιου του Derrida όσοι παρευρέθησαν στις 2 Ιουνίου 1999 στο auditorium του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών.

Εδώ, ο Γάλλος φιλόσοφος διερωτάται για το μέλλον του θεσμού του πανεπιστημίου και ιδιαίτερα για τον προορισμό των εντός αυτού παραδοσιακών Ανθρωπιστικών Σπουδών, σε συνάρτηση με τις νέες πολιτικές, οικονομικές, δικαιοκτικές, τεχνολογικές συνθήκες που καθορίζονται από αυτό που αποκαλείται παγκοσμιοποίηση. Η σκέψη του Derrida είναι άμεσα συνυφασμένη με τη διδασκαλία της φιλοσοφίας, αρχικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (1959-1964), και εν συνεχεία στην τριτοβάθμια (Πανεπιστήμιο της Σορβόνης: 1960-1964, École normale supérieure: 1964-1983, και École des hautes études en sciences sociales: 1983 έως σήμερα). Από το 1974, ο Derrida είναι ο κινητήριος μοχλός της Ομάδας Ερευνών για τη Διδασκαλία της Φιλοσοφίας (GREPH), ένας θεσμός που συσπειρώνει χωρίς αποκλεισμούς και συνδικαλιστικές-κομματικές εξαρτήσεις καθηγητές, μαθητές και φοιτητές της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προασπίζοντας το «δικαίωμα στη φιλοσοφία», αλλά και ασκώντας κριτική στους ίδιους τους εκπαιδευτι-

Ο Βαγγέλης Μπιτσώρης είναι συγγραφέας-μεταφραστής και διδάσκει μεταφρασιολογία στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Μετάφρασης (ΕΚΕΜΕΛ).

Πρόσφατα μετέφρασε το κείμενο του J. Derrida *Απροϋπόθετο ή κυριαρχία. Το πανεπιστήμιο στα σύνορα της Ευρώπης* (δίγλωσση έκδοση). Πατάκης, Αθήνα 2001.

κούς θεσμούς. Η κορύφωση αυτής της δραστηριότητας συντελείται με τη σύγκληση των «Γενικών Τάξεων της Φιλοσοφίας» στη Σορβόννη (16 και 17 Ιουνίου 1979), όπου ο Derrida θα καταγγείλει την τότε εκπαιδευτική πολιτική της δεξιάς κυβέρνησης (σχετικά, μεταξύ των άλλων, με τη βούλησή της να μειώσει τις ώρες διδασκαλίας της φιλοσοφίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση).

Η μάχιμη κριτική του για το πανεπιστήμιο συνδέεται ουσιαστικά με μια παράλληλη εργασία στα σεμινάρια του, η οποία θέτει υπό διερεύνηση τα ερωτήματα της διδασκαλίας και της έρευνας στο πανεπιστήμιο μέσω ενός φιλοσοφικού στοχασμού για την ιστορία –και δη τη σύγχρονη– των ακαδημαϊκών θεσμών. Καρπός αυτής της μακρόχρονης ερευνητικής σκέψης είναι η έκδοση του ογκώδους βιβλίου του *Du droit à la philosophie* (Galilée, Παρίσι 1990). Θα μπορούσε κανείς να πει ότι η ντερριντιανή αποδομητική σκέψη για το θεσμικό πλαίσιο της διδασκαλίας της φιλοσοφίας, των φιλοσοφικών ερευνών και γενικότερα του πανεπιστημίου ενσαρκώνεται εν μέρει με την ίδρυση του Collège international de philosophie (1980), του οποίου υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη.

Στο *Πανεπιστήμιο άνευ όρων* ο Derrida επανέρχεται στην ίδια προβληματική, διερωτώμενος για το μέλλον του σύγχρονου πανεπιστημίου και ειδικότερα εκείνων των παραδοσιακών μαθησιακών κλάδων που είθισται να τους αποκαλούμε Ανθρωπιστικές Σπουδές (Humanities, humanités, Geisteswissenschaften: με τη στενή έννοια του όρου αφορούν τη μελέτη της αρχαιοελληνικής-λατινικής γλώσσας και παιδείας, και ευρύτερα τις σπουδές της λογοτεχνίας και της φιλοσοφίας). Κατ' αυτόν, το σύγχρονο πανεπιστήμιο (κατ' εξοχήν ευρωπαϊκός θεσμός) *θα έπρεπε*, πέραν της «ακαδημαϊκής ελευθερίας», να διαθέτει την «*απροϋπόθετη ελευθερία*» της απρόσκοπτης κριτικής ερωτηματοθεσίας που αποβλέπει παραδοσιακά στην αέναη αναζήτηση της αλήθειας, η οποία επίσης παραδοσιακά συντελείται στα τμήματα των «Ανθρωπιστικών Σπουδών», άμεσα συνδεδεμένα με το ερώτημα για το *ίδιον* του ανθρώπου, και κατ' επέκταση του ανθρωπισμού.

Είναι προφανές ότι αυτό το πανεπιστήμιο *άνευ όρων*, χωρίς δεσμευτικές προϋποθέσεις, δεν υπήρξε ποτέ και ούτε υπάρχει, γιατί εξαρτάται –ιδιαίτερα σήμερα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης– από πολλές εξουσίες: «τις πολιτικές εξουσίες του κράτους-έθνους και της φαντασίωσής του περί αδιαίρετης κυριαρχίας», την οικονομική εξουσία (εθνικά και διεθνή κεφάλαια), την εξουσία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τη θρησκευτική ή πολιτισμική, κ.λπ., με δυο λόγια από εξουσίες που περιορίζουν αυτό που ο Γάλλος φιλόσοφος ονομάζει «ελευσόμενη δημοκρατία». Ο Derrida, εντούτοις, προσβλέπει σε ένα νέο πανεπιστήμιο, το οποίο, *εντός των νέων*, «ελευσόμενων Ανθρωπιστικών Σπουδών», θα παραμένει «ο έσχατος τόπος κριτικής αντίστασης –μάλιστα πλέον της κριτικής– σε όλες τις δογματικές και άδικες εξουσίες ιδιοποίησης». Με άλλα λόγια, το πανεπιστήμιο *άνευ όρων* προϋποθέτει το δικαίωμα στην *αποδόμηση* ως απροϋπόθετο δικαίωμα να θέτουμε

κριτικά ερωτήματα χωρίς καμία δέσμευση, ασκώντας κριτική ακόμη και στην ίδια την έννοια της κριτικής, του ίδιου του ερωτήματος.

Εδώ, ο Derrida επισημαίνει ένα σύνορο, ένα όριο ανάμεσα στο απόλυτο *απροϋπόθετο* και την απόλυτη *κυριαρχία*, το οποίο είναι εξαιρετικά δυσδιάκριτο, γιατί και οι δύο έννοιες προσομοιάζουν καθώς μοιάζουν να σημαίνουν το ίδιο πράγμα: την *ελευθερία* (παραδείγματος χάριν, η έννοια της «λαϊκής κυριαρχίας»). Το πανεπιστήμιο, για να διαφυλάξει το απροϋπόθετο δικαίωμα στην αποδομητική κριτική, μοιάζει να έχει ή να διεκδικεί μια κυριαρχία. Αυτό όμως δεν συμβαίνει, γιατί το απροϋπόθετο είναι η σκέψη που φτάνει στο σημείο να θέτει υπό αμφισβήτηση την ίδια την έννοια της κυριαρχίας, της πανεπιστημιακής αναντίρρητης αυθεντίας. Γι' αυτό και το πανεπιστήμιο *άνευ όρων* δεν μπορεί να έχει εξουσία. Έχει όμως κάτι άλλο: την *ισχύ* της κριτικής σκέψης. Αντίθετα, η έννοια της κυριαρχίας προϋποθέτει την *εξουσία*. Καθόλου παράξενο λοιπόν που ο Derrida διακηρύσσει ότι ένα από τα μελήματα των «νέων» Ανθρωπιστικών Σπουδών είναι η *αποδόμηση της έννοιας της κυριαρχίας*, η οποία αγγίζει κυρίως το διεθνές δίκαιο, τα όρια του κράτους-έθνους και της κυριαρχίας του.

Υπερασπιζόμενος, *εντός* του πανεπιστημίου, την *απροϋπόθετη*, *άνευ όρων* ελευθερία της ερωτηματοθεσίας και το δικαίωμα να λέγεται δημοσίως καθετί που απαιτούν η έρευνα, η μαθησιακή γνώση και η απρόσκοπτη σκέψη της αλήθειας, ο Derrida ασκεί την αποδομητική κριτική της έννοιας της *κυριαρχίας* διακρίνοντάς την από την έννοια του *απροϋπόθετου*, η οποία *χωρίς εξουσία* αλλά με την *ισχύ* της κριτικής σκέψης διασφαλίζει στο πανεπιστήμιο την ελευθερία της δράσης του. Αυτή την απροϋπόθετη, απόλυτη ελευθερία την έχουν ανάγκη οι «νέες» Ανθρωπιστικές Σπουδές, για να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες μεταλλαγές στον διεθνή χώρο, τουτέστιν την παγκοσμιοποίηση, τις εξουσίες της σύγχρονης δυνητικής-εικονικής τεχνολογίας, των διεθνών κεφαλαίων που προκαθορίζουν ολοένα και περισσότερο την πανεπιστημιακή έρευνα και διδασκαλία.

Εν ολίγοις, οι «νέες» Ανθρωπιστικές Σπουδές που ευαγγελίζεται ο Derrida εκκινούν από την προσπάθεια να τεθούν ριζικά ερωτήματα για την ιστορία και τα όρια της έννοιας του ανθρώπου, του «ιδίου του ανθρώπου» (εξ ου και η ανάγκη να επανεπιβεβαιωθεί η αξία των «δικαιωμάτων του ανθρώπου» μέσω της αναπροσαρμογής και βελτίωσης του διεθνούς δικαίου), για τη γενεαλογία των εννοιών της «εργασίας», του «επαγγέλματος» ή του «επιτηδεύματος», του «επαγγέλματος του καθηγητή», της «ομολογίας πίστωσης» του καθηγητή, για το υποτιθέμενο «τέλος της εργασίας» – και τέλος για το τι σημαίνει ένα «συμβάν», και μάλιστα σε σχέση αφ' ενός με την περίφημη διάκριση του Άγγλου φιλοσόφου John L. Austin μεταξύ «διαπιστωτικών» και «επιτελεστικών» εκφορών, αφ' ετέρου με την έκφραση «ως εάν».

Τελικά, ο Derrida υπερασπίζεται ένα «νέο» πανεπιστήμιο *άνευ όρων*, στο οποίο ο ρόλος των «νέων» Ανθρωπιστικών Σπουδών θα είναι καταλυτικός για την ελεύθερη, απροϋπόθετη δράση της κριτικής σκέψης.